

Passend Onderwijs in het MBO.

Luc F. Greven en Alfons Timmerhuis

Passend Onderwijs

Sinds 2005 loopt een operatie die bekend is geworden onder de titel 'Passend Onderwijs'. Het gaat hier om een containerbegrip dat in enge of in ruime zin opgevat kan worden. In enge zin gaat het om de verplichting van besturen om een passend onderwijsarrangement aan te bieden aan elke leerling. Dat kan in een school van dat bestuur, maar ook op een andere school waarmee dat bestuur afspraken heeft gemaakt (bv. een school voor Voortgezet Speciaal Onderwijs).

Wanneer 'Passend Onderwijs' in ruimere zin wordt opgevat worden het PO, VO en ook het MBO voor de uitdaging geplaatst meer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften een aansluitend onderwijsarrangement te bieden. Passend Onderwijs zo opvatten past in het streven naar een kenniseconomie met zo hoog mogelijke beroepskwalificaties voor zoveel mogelijk burgers (Lissabon-accorden), maar ook in het streven naar meer integratie van leerlingen met een beperking (Salamanca-statement). De meeste Europese landen gaan ons in dat laatste voor, waarbij landen als Noorwegen, Oostenrijk en Engeland voorop lopen. In Nederland is de Leerlinggebonden financiering (LGF) in 2003 geïntroduceerd in het PO en VO en per 1 januari 2006 in het MBO. Het is een regeling waarbij voor leerlingen met beperkingen extra middelen (de zogenaamde "rugzak") beschikbaar komen om gedurende de opleiding ondersteund te kunnen worden. Het gaat om leerlingen met handicaps en stoornissen die mede daardoor kampen met gedrags- en/of leerproblemen. De rugzak omvat middelen voor extra steun vanuit de opleiding en voor externe ondersteuning. De externe ondersteuning krijgt doorgaans de vorm van ambulante begeleiding vanuit een Regionaal Expertise Centrum. Het project Passend Onderwijs is primair op deze doelgroep gericht. Nadenken over hoe in de praktijk Passend Onderwijs vorm kan krijgen, kan evenwel ook bijdragen aan terugdringing van de uitval van (niet geïndiceerde, wel risicovolle) leerlingen, die met name in de eerste jaren van het MBO op vooral niveau 1 en 2 erg hoog is.

De praktijk van Passend Onderwijs in algemene zin

Passend onderwijs is niet iets geheel nieuws. MBO-opleidingen zijn vaak al lang bezig om hun onderwijsaanbod zodanig te ontwikkelen dat het passend is voor zoveel mogelijk deelnemers. In het kader van de operatie 'Passend Onderwijs' kan overwogen worden om daarin een stap verder te gaan. We doelen dan op een zodanig inrichten van het onderwijs

dat er ook voor (meer) deelnemers met beperkingen een passend onderwijsaanbod ontstaat. Hoe kan het onderwijs zo ingericht worden dat het ook voor deelnemers met een beperking passend is?

Een internationale literatuurstudie en case-studies in 14 Europese landen (Meijer, 2005) leveren een aantal kenmerken op die 'Passend Onderwijs' in het voortgezet onderwijs beter mogelijk zouden maken. Deze kenmerken kunnen ook een opstap zijn voor Passend Onderwijs in het MBO. De belangrijkste van deze kenmerken zijn:

- Coöperatief leren: veelvuldig en in gevarieerde werkvormen samenwerken van leerlingen in de klas en daarbuiten werkt voor alle leerlingen. Het blijkt een effectieve werkwijze, zowel voor het bevorderen van de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Gedacht moet worden 'peer-tutoring', werken in een leerteam, werken met een maatje etc..
- Heterogeen groeperen: heterogeen groeperen en een meer gedifferentieerde aanpak zijn effectief in het omgaan met een verscheidenheid aan leerlingen in de klas. Veel verschil (in niveau, in leerstijl, in belangstelling e.d.) tussen leerlingen wordt door docenten nogal eens als een complicerende factor gezien voor het lesgeven, verschillen kunnen echter ook opgevat worden als een bron voor leren van elkaar.
- Effectief onderwijs: de bovengenoemde factoren zijn werkzaam bij een effectieve onderwijsbenadering. Dat wil o.a. zeggen dat de school voor haar onderwijs diagnostiek en evaluatie als basis hanteert voor het organiseren van passende onderwijsarrangementen. Maar ook dat hoge verwachtingen ten aanzien van alle leerlingen uitgangspunt zijn voor het vormgeven van het onderwijs.
- Werken met 'thuisgroepen': het aantal leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften dat na succesvolle afronding van regulier primair onderwijs en VO in de eerste jaren van het MBO alsnog uitvalt is aanmerkelijk. De systematiek van het werken met vele docenten per groep en de organisatie van de lessen is daarbij een factor. Er zijn diverse internationale voorbeelden van het werken met een systeem van thuisgroepen, bestaand uit een kleine groep vaste docenten met de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het gehele curriculum, werkend met leerlingen in een gezamenlijke ruimte met een beperkt aantal lokalen, die vruchtbaar zijn voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Bij deze onderwijskundige maatregelen moet aangetekend worden dat Passend Onderwijs alleen mogelijk is op het fundament van een goede relatie van de docent met de leerling.

Vooraf in het leren omgaan door de docent met 'bijzondere gedragsvarianten' van leerlingen

(ADHD, autisme, agressie, depressies etc.) ligt de sleutel voor passend onderwijs. Veel meer nog dan het leren hanteren van dyslexie, intellectuele beperkingen, slechthorendheid of een meervoudige beperking vormt dat de uitdaging.

Bij de bovenstaande kenmerken van 'passend onderwijs' past de kanttekening dat toepassing ervan niet voor alle geïndiceerde en risicovolle deelnemers in het MBO goed uit zal pakken. Hun onderwijsbehoeften zijn daarvoor te divers. Wat Passend Onderwijs is, is niet altijd duidelijk, maar het is in ieder geval niet 'one size fits all'. Voor sommige deelnemers zijn heel specifieke aanpassingen van de onderwijsomgeving nodig.

De praktijk van Passend Onderwijs in specifiek zin

Is het mogelijk om in het MBO 'passend onderwijs' voor deelnemers met beperkingen te realiseren? Volgens ons is dit zeker het geval, maar het zal niet voor elke leerling op dezelfde manier kunnen. Niet alle leerlingen zijn bv. in staat de medeverantwoordelijkheid voor het eigen leerproces te nemen op het niveau dat competentiegericht opleiden op het MBO als basis veronderstelt.

Er zijn (potentiële) deelnemers met ernstige orderingsproblemen (ADHD'ers) of extreem onzekere studenten (zoals leerlingen met PDDNOS), intellectueel minder begaafden die het overzicht in een uitdagende maar complexe leeromgeving missen, deelnemers die 'opgegroeid' zijn in een onderwijsomgeving die sterk voorstructurend werkte. Het neerwaarts aanpassen van het niveau is noch ethisch, noch algemeen maatschappelijk een acceptabele oplossing. Ook voor deze deelnemers hoge (maar bereikbare) doelen handhaven is de uitdaging. De aanpassingsopgave ligt bij het instituut. Passend Onderwijs veronderstelt maatwerk op het gebied van onderwijsconcept en klimaat. Waar valt bijvoorbeeld aan te denken:

- Voor kwetsbare, onzekere studenten met bv. stoornissen binnen het autistische spectrum en/of ADHD en/of een lichamelijke handicap: een sterk structurerende en overzichtelijke leeromgeving, die rust geeft en prikkels reduceert. Bij voorkeur een vast dagritme en een veilige thuisgroep met een beperkt aantal docenten. Docenten die zich voorspelbaar gedragen en structuur bieden, die kennis hebben van bijzondere gedragsvarianten en beschikken over een stabiele persoonlijkheid.
- Voor studenten met ernstige, externaliserende gedragsproblemen: een omgeving met heldere en in aantal beperkte gedragsregels, een duidelijk programma zonder hiaten, veel variatie en uitdaging in de activiteiten binnen een zekere structuur, een goede time out regeling (achtervang). Een overzichtelijke unit met een klein docententeam.

Docenten met een stevige persoonlijkheid, kennis van de gedragsvarianten waarmee ze werken en veel zelfvertrouwen.

- Voor studenten met verstandelijke beperkingen: veel praktijkgerichte en praktijkgeladen activiteiten, concreet en eenduidig taalgebruik, enkelvoudige opdrachten, werken met stappenplannen, begeleiding van de transfer van het geleerde naar andere domeinen, een transparante programmering en een klein docententeam dat de betekenis ziet van gestage ontwikkeling in kleine stappen.

Kritische keuzes

Een MBO-instelling die werk wil gaan maken van passend onderwijs voor meer deelnemers met beperkingen staat voor een aantal kritische keuzes:

- Wat zijn onze ambities m.b.t. de integratie van deelnemers met beperkingen? Hebben we een grens bij wat we kunnen en/of willen? Gaan we onze grens gaandeweg verleggen? Wat is ervoor nodig om dat te realiseren?
- Wat voor variatie aan onderwijsbehoeften kan met ons onderwijsconcept opgevangen worden? Welke aanvullende maatregelen moeten we treffen?
- Kiezen we voor specialiseren op specifieke onderwijsbehoeften of laten we alle leerlingen (met beperkingen) uit de regio toe?
- Stellen we alle opleidingen open of een gemotiveerde selectie?
- Vangen we leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in aparte groepen op of kiezen we voor volledig integreren?
- Kiezen we voor een groeimodel of een startschot?
- Hoe motiveren we de betrokken docenten om zich in te zetten voor leerlingen met beperkingen en hoe professionaliseren we hen?
- Welk netwerk is vereist om opvang van deze deelnemers verantwoord vorm te kunnen geven?

Passend onderwijs in enge zin is snel realiseerbaar door goede afspraken te maken met partners in de verticale en de horizontale onderwijslijn, door het netwerk op orde te brengen. De grote uitdaging ligt echter in het realiseren van passend onderwijs in ruimere zin, de uitdaging aangaand werkelijk vorm te geven aan speciale onderwijsarrangementen waarin studenten met beperkingen kunnen floreren.

Correspondentie: l.greven@sardes.nl